

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΑΝΟΙΚΤΑ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ**

Τίτλος Μαθήματος: Ρωμαϊκή Ιστοριογραφία

Ενότητα: Καίσαρ, Νέπως, Σαλλούστιος

Διδάσκουσα: Επίκ. Καθηγήτρια Μαρία Παπαδημητρίου

Τμήμα: Φιλολογίας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ιστοριογραφία από τις αρχές της μέχρι τον Γ. Σαλλούστιο

Η Ρωμαϊκή ιστοριογραφία στο ξεκίνημά της ακολουθεί εγκώριες παραδόσεις που συνδέονται με τις Ελληνικές. Ωστόσο οι πρώτες ιστορικές καταγραφές γίνονται στα ετήσια χρονικά των αρχιερέων (*tabulae pontificum maximorum*), όπου κατέγραφαν τα ονόματα των υπάτων και αξιωματούχων του έτους, αλλά και τα σημαντικότερα γεγονότα. Τα αρχεία αυτά δημοσίευσε στο τέλος του 2ου π.Χ. αιώνα (130-115 π.Χ.) ο αρχιερέας *P. Mucius Scaevola* και από τότε καθιερώθηκε η ονομασία τους *Annales Maximi*.

Από πολύ νωρίς όμως αναπτύχθηκε η λογοτεχνική ιστοριογραφία, η οποία είναι βαθιά επηρεασμένη από τους Έλληνες ιστορικούς συγγραφείς. Διακρίνεται σε τρία είδη: χρονογραφία, σύγχρονη ιστορία και ιστορική μονογραφία.

Στα πλαίσια της χρονογραφίας παρατηρούμε την εμφάνιση δύο μορφών: Τα *Annales* (= χρονικά), δηλαδή καταγραφή γεγονότων κατά έτη, ενώ κύριο στοιχείο τους είναι η "αρχαιολογία". Και τις *Res Gestae*, όπου η "αρχαιολογία" είναι πολύ σύντομη, αλλά γίνεται λεπτομερής εμβάθυνση στη σύγχρονη ιστορία. Στα πλαίσια της σύγχρονης ιστορίας τα έργα φέρουν συνήθως τον τίτλο *Historiae* και δεν έχουν "αρχαιολογία", εφόσον ιστορούν σύγχρονα γεγονότα. Από το άλλο μέρος οι ιστορικές μονογραφίες επικεντρώνουν την προσοχή τους σε ένα μεμονωμένο ιστορικό γεγονός, διερευνώντας τα αίτια, αναλύοντας τα αποτελέσματα και αποβλέποντας συνήθως σε κάποιο ηθικό δίδαγμα, ενώ παράλληλα έχουν λογοτεχνικές αξιώσεις.

Ο πρώτος που γνωρίζουμε ότι ασχολήθηκε με την Ιστοριογραφία (χρονογραφία) είναι ο *Quintus Fabius Pictor*. Έγραψε στα Ελληνικά μια ιστορία της Ρώμης από την ίδρυσή της μέχρι τις ημέρες του. Δεν είναι γνωστό μέχρι ποιο έτος έφτανε η ιστορία του, αλλά ο Λίβιος παραπέμπει σ' αυτόν για γεγονότα του 217. Αρκετοί συγγραφείς αναφέρουν ότι είχε γίνει μια Λατινική μετάφραση του έργου του Φαβίου από κάποιον άγνωστο. Ο *Q. Fabius Pictor* είχε πολλούς μιμητές, όπως είναι οι: *Livius Cincius Alimentus*, *Gaius Acilius* και *Aulus Postumius Albinus*.

Παράλληλα μ' αυτούς κινείται μια άλλη ομάδα συγγραφέων που γράφουν τα χρονικά τους στα Λατινικά. Στην κατηγορία αυτή ανήκει και ο πιο αξιόλογος συγγραφέας της εποχής αυτής (3ος - 2ος π. Χ. αιώνας) ο *Marcus Porcius Cato*. Μας έχει σωθεί ένα βιβλίο του που αναφέρεται στην καλλιέργεια της γης· ο τίτλος του είναι *De agri cultura*. Είναι ένα βιβλίο γεμάτο κοινοτοπίες και χωρίς δομή, έχει όμως ενδιαφέρον από την άποψη ότι παρουσιάζει μια όψη της καθημερινής ζωής ενός Ιταλού αγρότη και παράλληλα δίνει πληροφορίες σχετικά με τη Ρωμαϊκή λατρεία. Πέραν απ' αυτό όμως δεν έχει καμιά λογοτεχνική αξία. Υπάρχουν πληροφορίες ότι ο Κάτωνας έγραψε πολλά άλλα έργα και λόγους που δεν μας σώθηκαν· ο Κικέρωνας μιλάει για πάνω από 150 λόγους. Λίγα αποσπάσματα που σώθηκαν δείχνουν δύναμη λόγου χωρίς κομψότητα και χάρη. Σε μεγάλη ηλικία έγραψε και ένα ιστορικό έργο σε επτά βιβλία με τον τίτλο *Origines* το οποίο έχει χαθεί.

Εκτός απ' αυτόν μπορούμε να αναφέρουμε τους *Lucius Cassius Hemina*, *Lucius Calpurnius Piso*, το γαμπρό του Λαιλίου *Gaius Fannius*, τον *G. Sempronius Tuditanus* και τον *Sempronius Asellio*, του οποίου το έργο *Res Gestae* ή *Historiae* ανήκει στο είδος της σύγχρονης ιστορίας, καθώς περιοριζόταν μόνον στην εποχή που έζησε ο ίδιος. Παράλληλα υπάρχουν και συγγραφείς που γράφουν ιστορικές μονογραφίες. Ο πιο γνωστός είναι ο *Lucius Coelius Antipater* που διηγήθηκε σε 7 βιβλία το δεύτερο Καρχηδονιακό πόλεμο. Δεν μας σώζεται τίποτε από το έργο του.

Αρκετοί είναι οι χρονογράφοι της εποχής του Λ. Σύλλα, όπως οι *Q. Claudius Quadrigarius*, *Valerius Antias*, *Cornelius Sisenna*, *C. Licinius Macer* και *Aelius Tubero*.

Στα χρόνια του Κικέρωνα ευδοκίμει ιδιαίτερα η λογοτεχνία των Απομνημονευμάτων. Παλαιότερα απομνημονεύματα έγραψαν ο Γ. Γράκκος και ο Λ. Σύλλας, όπως και οι *M. Aemilius Scaurus*, *P. Rutilius Rufus* και *Q. Lutatius Catulus*.

Ανάμεσα στους ιστορικούς συγγραφείς, και ιδιαίτερα αυτούς που έγραψαν απομνημονεύματα, προέχει ο *C. Iulius Caesar* (100-44 π. Χ.) όχι μόνο για την ισχυρή προσωπικότητά του, αλλά και για το έργο του το ίδιο. Τα φυσικά του τάλαντα, η μόρφωσή και το περιβάλλον του οδήγησαν τον Καίσαρα νέο ακόμη στη λογοτεχνία. Ο Σουητώνιος αναφέρει δύο έργα του: το *Laudes Herculis* και μια τραγωδία με τον τίτλο *Oedipus*. Στη διάρκεια της πολυτάραχης

και γεμάτης δράση ζωής του πάντα εύρισκε χρόνο να γράφει. Το 54 π. Χ. περνώντας τις Άλπεις έγραψε το *De analogia*. Στα πλαίσια λιβελλογραφήματος έγραψε τα δύο βιβλία των *Anticatones*.

Ως ρήτορας ήταν ισόξιος του Κικέρωνα· ο ίδιος ο Κικέρωνας τον επαινεί για την καθαρότητα και την κομψότητα της γλώσσας, αλλά και την εντύπωση που δημιουργούσε με την απαγγελία και την εμφάνισή του. Έκλινε περισσότερο προς τον Αττικισμό.

Το σημαντικότερο έργο του είναι το *Commentarii rerum gestarum* που αποτελείται από τα 7 βιβλία του *De bello Gallico* και τα 3 του *De bello civili*. Το έργο αυτό αποτελούσε απασχόληση του ελεύθερου χρόνου του, αλλά παράλληλα είχε και πολιτική σκοπιμότητα. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο ο Καίσαρας ως ιστορικός δεν είναι ο αυστηρά αντικειμενικός ιστορικός· είναι αλήθεια όμως ότι πολύ σπάνια βρίσκουμε στο έργο του πραγματική αναλήθεια. Πηγές των *Commentarii* είναι, εκτός από το προσωπικό του ημερολόγιο, οι αναφορές των αξιωματικών και για το *Bellum Gallicum* ιδιαίτερα οι επίσημες αναφορές του Καίσαρα στη σύγκλητο. Ένα στοιχείο πολύ ενδιαφέρον είναι ότι στο έργο του κάνει γεωγραφικές, εθνογραφικές και τεχνικές παρεκβάσεις.

Το ύφος του είναι ιδιόμορφο. Η καθαρότητα και η κομψότητα, που διακρίνει το ύφος του στους λόγους του, υπάρχει και στο *De bello Gallico*, ενώ το *De bello civili* δεν έχει τόσο αυστηρό ύφος. Ο Καίσαρας το έγραψε βιαστικά και θα πρέπει μερικές φορές να μεταφέρει αναφορές αξιωματικών του χωρίς πολλή επεξεργασία. Και τα δύο σώματα των *Commentarii* διακρίνονται για την παραστατικότητα των περιγραφών. Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο του ύφους του είναι ότι ο Καίσαρας μιλάει για τον εαυτό του σε τρίτο πρόσωπο· έτσι κερδίζει η αφήγηση σε σαφήνεια και δημιουργεί μια εντύπωση αντικειμενικότητας.

Για το πότε γράφτηκαν υπάρχουν αντιτιθέμενες απόψεις· έχει διατυπωθεί όμως μια πολύ ενδιαφέρουσα υπόθεση από τον *F. E. Adcock*, δηλαδή ότι τα βιβλία του *De bello Gallico* τα έγραφε κάθε χρόνο στη διάρκεια της σκόλης του, αλλά ως ενιαίο έργο εκδόθηκαν το 50 όταν ο Καίσαρας ήθελε να βάλει υποψηφιότητα για το υπατικό αξίωμα. Το *De bello civili* πρέπει να γράφτηκε μεταξύ των ετών 49-44. Το κενό μεταξύ των *Bellum Gallicum* (58-52) και *Bellum civile* (49-48) καλύπτει το 8ο βιβλίο του *Bellum Gallicum*. Συγγραφέας του είναι ο *A. Hirtius*, ένας ανώτερος επιτελικός αξιωματικός του Καίσαρα που

φαίνεται ότι είχε σχέση με την προετοιμασία των απομνημονευμάτων του και αφομοίωσε το ύφος του. Δεν ξέρουμε πότε ακριβώς γράφτηκε. Ο ίδιος ίσως είναι ο συγγραφέας του *Bellum Alexandrium*. Τη συνέχεια του πολέμου δίνουν τα *Bellum Africum* και *Bellum Hispaniense* που είναι έργα αξιωματικών.

Με ιστορικές μελέτες ασχολείται και ένας φίλος του Κικέρωνα ο **Cornelius Nepos** (99-24). Ο Κάτουλλος του αφιέρωσε ποιήματά του στο πρώτο ποίημα της συλλογής του, όπου κάνει την αφιέρωσή του, στ. 5 κ. εξ. αναφέρεται προφανώς στα *Chronica* που κάθησαν και που τα αναφέρουν ακόμα ο Γέλλιος και άλλοι μεταγενέστεροι συγγραφείς. Ο *C. Nepos* είναι γνωστότερος ως βιογράφος. Έγραψε το έργο *De viris illustribus* που αποτελούνταν από 16 βιβλία και περιείχε σύντομες βιογραφίες Ρωμαίων και Ελλήνων. Από το όλο έργο σώθηκε μόνο το βιβλίο *De excellentibus ducibus exterarum gentium* και δύο βιογραφίες από το βιβλίο *De historicis Latinis* (Κάτων και Αττικός).

Ο **Titus Pomponius Atticus** (109-32) μας είναι γνωστός από τη βιογραφία, που μας σώθηκε από τον Νέπωτα, και από τα γράμματα του επιστήθιου φίλου του του Κικέρωνα. Ήταν πλούσιος τραπεζίτης, πολύ μορφωμένος και με πολλά ενδιαφέροντα· ασχολήθηκε με εκδοτική δουλειά και έγραψε ένα χρονικό το *Liber Annalis* (47).

Ο σπουδαιότερος όμως ιστορικός της δημοκρατικής περιόδου είναι ο **C. Sallustius Crispus**. Γεννήθηκε στο Αμιτέρνο της Σαββίνης το 86 και πέθανε το 35 π. Χ. Προερχόταν πιθανώς από συγκλητική οικογένεια πληβειακής καταγωγής, αν λάβουμε υπόψη μας ότι έγινε δήμαρχος. Ήταν οπαδός του Καίσαρα. Χρημάτισε ταμίας την εποχή της πρώτης τριανδρίας και δήμαρχος το 52 π. Χ. Λόγω της έκλυτης ζωής του διώχτηκε από τη σύγκλητο το 50 π. Χ., αλλά μάλλον ήταν πρόφασή για να απαλλαγούν από έναν οπαδό του Καίσαρα. Τον αποκατέστησε ο Καίσαρας το 47. Πήρε μέρος στον εμφύλιο πόλεμο με το μέρος του Καίσαρα. Νικήθηκε από τους στρατηγούς του Πομπηίου στην Ιλλυρία (48-47). Μετά πολέμησε στην Αφρική, όπου είχε επιτυχίες. Το 46 έγινε πραίτωρας. Όταν ο Καίσαρας προσάρτησε το βασίλειο του Ιόβα με το όνομα *Nova Africa*, όρισε ως πρώτο διοικητή τον Σαλλούστιο με τον τίτλο του ανθυπάτου. Εκεί πλούτισε προφανώς σε βάρος των

φορολογουμένων. Κατηγορήθηκε για κατάχρηση δημοσίου χρήματος, αλλά απαλλάχτηκε με τη βοήθεια του Καίσαρα.

Όλα τα ιστορικά έργα του τα έγραψε στα τελευταία δέκα χρόνια της ζωής του, όταν μετά το θάνατο του Καίσαρα απογοητευμένος από την πολιτική κατάσταση της Ρώμης αποσύρθηκε στην ιδιωτική του ζωή. Ο Σαλλούστιος έγραψε δύο ιστορικές μονογραφίες: μια για τη συνωμοσία του Κατρίνα (*De Catillinae Coniuratione*) (πιθανώς 42-41 π.Χ.) και την άλλη για τον πόλεμο με τον Ιουγούρθα (*Bellum Iugurthinum*) (πιθανώς το 40 π.Χ.). Το τελευταίο έργο του ήταν το *Historiae* που ιστορούσε γεγονότα από το θάνατο του Λ. Σύλλα μέχρι το 67 π. Χ. και είχε πολλές ομοιότητες με τις μονογραφίες. Με το όνομά του παραδόθηκαν δύο πολιτικές επιστολές προς τον Καίσαρα και μία επίθεση κατά του Κικέρωνα μαζί με την απάντηση· υπάρχουν όμως αμφιβολίες για τη γνησιότητά τους.

Ο Σαλλούστιος κατέχει ιδιαίτερη θέση ανάμεσα στους ιστοριογράφους. Συνδέεται συνειδητά με τον Θουκυδίδη. Η επίδραση του Θουκυδίδη ήταν πολύ σημαντική. Η δομή των λόγων και στη διάταξη και στο περιεχόμενο οφείλουν πολλά στην πρακτική του Έλληνα ιστορικού και οι παρεκβάσεις που κάνει στα έργα του είναι εμπνευσμένες από ανάλογα παραδείγματα εκείνου. Οι λόγοι, οι επιστολές και οι παρεκβάσεις εξυπηρετούν, όπως και σ' εκείνον, την ιστορική ερμηνεία. Ένα άλλο στοιχείο, στο οποίο μιμήθηκε τον Θουκυδίδη, είναι και η προσπάθεια να περιγράψει το χαρακτήρα των ομιλητών μέσα από το λόγο τους. Τέλος, όπως και ο Θουκυδίδης, ο Σαλλούστιος χρησιμοποιεί ένα διαλεγμένο λεξιλόγιο, όπου περιλαμβάνονται ποιητικές και αρχαϊκές λέξεις, ασυνήθιστοι γραμματικοί τύποι και σχήματα λόγου, όπως είναι το ασύνδετο, το "έν δια δύοϊν", η παρήκηση, το χιαστόν, η επαναφορά, η ποικιλία κ. ά. Το ύφος του όμως φαίνεται ότι έχει δεχθεί επίδραση και από τον Κάτωνα.

**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

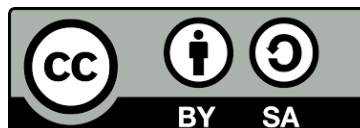
Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Διδάσκουσα: Επίκ. Καθηγήτρια Μαρία Παπαδημητρίου. «Ρωμαϊκή Ιστοριογραφία. Καίσαρ, Νέπως, Σαλλούστιος». Έκδοση: 1.0. Ιωάννινα 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://ecourse.uoi.gr/course/view.php?id=1091>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

- Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Παρόμοια Διανομή, Διεθνής Έκδοση 4.0 [1] ή μεταγενέστερη.

[1] <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>.